Eugeniu NISTOR

COMUNICARE ŞI CUNOAŞTERE PLURIDISCIPLINARĂ

Deşi *Omul* este dotat de la natură cu un potenţial uriaş pentru memorare, selecţie, corelare a cunoştinţelor şi adaptare a trăirilor sale la diferite tehnologii, totuşi acest cuplaj continuu al sistemului său nervos şi al structurilor sale senzoriale în *stări sintetizatoare*, în subtile procese de asimilare-dezasimilare poate fi nu doar stresant şi angoasant, ci şi distorsionant. Când facem însă aceste aprecieri trebuie să ţinem cont de faptul că omul istoric, spre a ajunge *ceea ce este el astăzi*, a parcurs mai multe etape de continuu efort, de adaptare şi pliere la mediul social-matcă (sau fluctuant) în care a sălăşluit sau sălăşluieşte. Să amintim, în legătură cu această chestiune, pentru început, de primitivul care şi-a focalizat întreaga gamă a simţurilor către *referinţa orală şi auditivă*, atât în instituirea unui limbaj comun grupului social aparţinător, cât şi în tămăduirea sufletească prin ritualuri şi incantaţii muzicale. Intrarea, apoi, a omenirii în stadiul *culturii vizuale* prin inventarea *alfabetului fonic,* adică adaosul auditiv la simbolurile grafice ale scrierii, adesea hieratice (cuneiforme, hieroglifice, ideografice, pictografice etc.), a însemnat aşezarea în acelaşi plan, ca importanţă şi semnificaţie, a două simţuri senzoriale – *auzul şi văzul* – într-o manifestare simultană, activă, energică.

A existat, aşadar, cândva, într-o etapă pe care noi o numim acum „paradisiacă," o condiţie ideală a omului în lume, în care toate simţurile acestuia se aflau într-o armonie perfectă, atât între ele, cât şi în acord cu mediul în care acesta vieţuia. Îndepărtarea însă de natură, parcursul său istorist şi relaţiile sociale tot mai sofisticate i-au determinat atât pervertirea comportamentală, cât şi cea senzorială, căci tehnologiile inventate de el pe acest traseu (printre care şi mijloacele de comunicare) au funcţionat întocmai ca nişte pârghii de prelungire a simţurilor sale. Iar raporturile fireşti dintre simţurile omeneşti şi lumea fizică au suferit modificări fundamentale, ca şi raporturile dintre simţuri, tot mai disarmonice şi mai instabile, chiar prin faptul că

BDD-A20598 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:22 UTC)

tehnologiile de ultim răcnet au „premiat" mereu unul sau altul dintre ele, astfel încât informația pe care insul uman o exteriorizează mai frecvent prin organele sale de simț, racordate la noile invenții tehnologice, deplasează automat unghiul de interes al percepției (și chiar al gândirii) către o zonă senzorială privilegiată. Așa se explică și modul cum cunoașterea senzorială („exteriorizările") a propulsat în zona intensivă a comunicării fie *vorbirea, desenul, sculptura, arhitectura, tipăriturile, telegraful, telefonul, radiofonia, televiziunea, internetul* etc., acordând întâietate organului de percepție favorizat, corespunzător mijlocului de comunicare adoptat de către om pe scara timpului. „Aportul său, care este considerabil – scrie filozoful canadian McLuhan –, a constat în a semnala ruptura dintre lumea magică a auzului și lumea indiferentă a văzului și în a arăta că ea a permis apariția omului detribalizat"[1]. McLuhan are în vedere că omul alfabetizat a apărut mai întâi în Grecia antică, accentuând faptul că acesta „este un om dedublat, un schizofren, cum au fost, de la apariția alfabetului fonic, toți oamenii alfabetizați. (...) Din lumea magică, sonoră, a relațiilor simultane, pe care o constituie spațiul oral și acustic, există o singură cale spre libertatea și independența omului detribalizat. Această cale trece prin alfabetul fonic, care îi transportă pe oameni deodată pe diverse trepte ale dualismului schizofrenic"[2].

Aprecierile filozofului canadian referitoare la spiritul dihotomic al grecului alfabetizat sunt tranșante: acesta este departe de conținutul de adevăr al maximei lui Protagoras din Abdera (cum că omul ar fi „măsura tuturor lucrurilor"), el fiind excesiv în toate (poezie, filozofie, religie, păcat), însă cu manifestări specifice celor două tendințe – una îndreptată către viața de apoi (pătimașă, religioasă, mistică), cealaltă rațională, empirică, animată de elan și bucurie (mereu avidă de cunoaștere). Între cele două aspecte fundamentale ale culturii vechii Elade stăruie spiritul euristic al lui Socrate, „primul care a despărțit mintea de inimă"[3]. Acest faimos trăitor la hotarele dintre cultura orală și cea alfabetică a avut curajul de a nu lua nimic în seamă din enunțurile și preceptele sofiștilor, în ciuda ingeniozității lor, nici măcar din cele formulate de către celebrul Gorgias din Leontinoi, în maniera acestei exemplificări: „În lume nu există nimic; dacă ar exista ceva nu ar putea fi cunoscut; dacă ar putea fi cunoscut, nu ar putea fi comunicat!"[4].

În general, cultura Greciei antice poate fi greu de înțeles pentru cineva care nu cunoaște tehnica alfabetică; ea este produsul fertil al unei societăți așezate temeinic („cetatea"), care trăiește cu intensitate întreaga empirie a spațiului închis; preaplinul ei se revarsă apoi, influențând întreaga artă și cronologie a Evului Mediu până la apariția tiparului (secolul al XV-lea), când vechile tehnici ale uniformității și repetabilității manuscriselor (prin copiere manuală) sunt înlocuite cu formele tehnologiei lui Gutenberg. Însă cum acest procedeu nu s-a introdus instantaneu și pretutindeni, trebuie să subliniem aici existența, vreme de secole, chiar și în Evul Mediu Mijlociu, a unor adversități și conflicte mocnite între structurile scripturale și structurile orale ale cunoașterii care se răsfrâng, desigur, și asupra vieții sociale, nu doar asupra celei cărturărești. Căci în mentalitatea omului oral (în expresia vorbită) se decanta conținutul tuturor nivelurilor de comunicare. Așa, chilia călugărului catharic era nișa ideală pentru cântat, iar învățătura sco-

BDD-A20598 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:22 UTC)

lastică, legată de filozofia stoică din Roma târzie, era axată pe cultivarea tradiției și interesului pentru aforismele lui Seneca, pentru culegerile lui de maxime și sentințe. „După Gutenberg, noua intensitate dobândită de văz pretinde ca lumina să se reverse asupra tuturor lucrurilor. Concepția despre spațiu și timp s-a modificat, astfel încât ele ajung să fie considerate recipiente ce trebuie *umplute* cu obiecte sau activități”[5].

Dinamica tiparului a impus o *accentuare a vizualului* și, aruncând o punte peste fluviul tulbure al filozofiei scolastice, constituie, practic, comerțul medieval de cărți, fiind vorba de tipărituri cu un conținut foarte divers, variind de la pietatea liturgică, literatură și filozofie utopică până la știință și politică. Mercantilismul noii tehnologii a împins Occidentul în faza progresului și, în ciuda faptului că în Renaștere arta a contribuit la transpunerea auditivului în forme vizual-retiniene, „ruptura provocată de tipar între spirit și inimă este trauma de care suferă Europa de la Machiavelli până în ziua de azi”[6]. Consecințele – faste și nefaste – ale tiparului nu au întârziat să apară, înregistrând, între altele: divorțul declarat dintre muzică și poezie; instituirea crezului că presa tipografică este o mașină producătoare de nemurire (febră care i-a cuprins pe toți scriitorii medievali, cu excepția lui Shakespeare, dar sindromul este departe de a fi vindecabil și astăzi!); inventarea „aritmeticii politice” (regulile lui Machiavelli pentru afaceri, separte de cele pentru viața privată) și a „calculului hedonist” (de la Cervantes la Ibsen, în întreaga literatură modernă); purificarea latinei până la dispariția ei, transformând limbile naționale în sisteme închise, centralizatoare, fixând totodată fundamentul naționalismului modern. În plus, logica tipografică l-a creat pe omul alienat (intuitiv și irațional), dar a și descătușat energii spirituale nebănuite, structurând *„noul simț”* al omenescului – pictural, neconvențional și cinematografic – eliberându-l pe Om de arhetipurile conștiinței individuale și pregătindu-l, astfel, să accepte arhetipurile inconștientului colectiv.

Impunând, în plan social, „voci” care, poate, altfel ar fi fost sortite tăcerii, aparținând unor spirite revolute – precum Bruno, Copernic, Galilei, Newton, Descartes, Pascal, Darwin, Nietzsche, Freud, Einstein ș.a. –, tiparul este cea mai frumoasă și mai romantică călătorie întru comunicare, cunoaștere, știință și învățătură din istoria omenirii. „Sistemul lui Copernic – scrie Werner Heisenberg –, legile lui Kepler și mecanica lui Newton s-au confirmat prin interpretarea experiențelor, a rezultatelor observațiilor și prin tehnică într-o asemenea măsură și cu o atât de extremă exactitate, încât corectitudinea lor, după *Principia* lui Newton, nu poate fi pusă la îndoială”[7].

Trebuie să recunoaștem că, până dincoace de descoperirea spațiului curb (în 1905), prin imersiune în organicismul mediului electronic, tiparul a fost difuzorul cel mai fidel al conceptelor filozofice, între care, bineînțeles, și al ontologiei lui Martin Heidegger care, susținând folosirea totalității limbajului ca *dat filozofic*, susținea, de fapt (fără a proslăvi analfabetismul), că acesta ar conține (cel puțin în perioada analfabetă a insului) *raportul* cel mai limpede dintre toate simțurile umane. Însă, în privința gândirii speculative a gânditorului german, lui McLuhan i se pare că „Heidegger practică surfing-ul pe coamele valului electronic, la

BDD-A20598 © 2009 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:22 UTC)

fel de triumfal ca Descartes pe valul mecanic”[8]. Aşadar, s-ar părea că tiparul, cu uniformitatea, repetabilitatea şi posibilităţile lui nelimitate, ar putea da glorie şi viaţă nouă oricui, câtă vreme ne îndepărtează de primitivism şi de superstiţiile inconştientului care alcătuiesc „Africa din noi”; dar există şi altfel de convingeri şi atitudini faţă de această „maşină” de comunicare şi cunoaştere: *Dunciada* lui Pope – scrie McLuhan – se ridică împotriva *cărţii*, considerate a fi „agentul unei reînvieri primitiviste şi romantice”, acuzând-o făţiş că, „prin calitatea pur vizuală, evocă rezonanţa magică a hoardei tribale”[9]. Filozoful canadian îl mai aminteşte aici, în cadrul acestei „galaxii reconsiderate”, şi pe savantul român Mircea Eliade, cel care în *Sacrul şi profanul* preamăreşte această „lume tribală, analfabetă”.

Dar, graţie tiparului, şi comunicarea artistică se reconfigurează atipic în epoca modernă, cel puţin faţă de modelele şi specificul Renaşterii. Avem aici în vedere apariţia cărţii *O estetică a urâtului* (publicată la Königsberg, în aşezarea de obârşie a lui Kant, în 1853), a filozofului german Karl Rosenkranz, care a deschis una dintre perspectivele înnoitoare ale idealului artistic din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, în cadrul căreia se prefigurează aspectele de care ar trebui să se ţină cont în omologarea unei (unor) opere de artă: imperfecţiunea, urâtul natural şi cel spiritual, disarmonia, asimetria, incorectitudinea, ordinarul, meschinul, slăbiciunea, josnicul, obişnuitul (mediocrul), întâmplătorul şi arbitrariul, inevoluatul, dezgustătorul, grosolanul, hidosul, absurdul, scârbosul, răul, fărădelegea, fantasticul, diabolicul. Multe din aceste „aspecte” estetice vor fi considerate concepţii privilegiate în paradigma postmodernismului. „Orice frumos – susţine K. Rosenkranz –, întrucât trebuie să aibă formă, se bazează pe anumite proporţii universale, pe unitate, simetrie şi armonie. Urâtul începe tocmai de aceea, odată cu lipsa de formă, ce împiedică împlinirea unităţii sau o dizolvă în informal, determinând astfel o dezordine a compoziţiei şi contradicţiei disarmonice”[10].

Asistăm, prin urmare, la o confruntare din care ar rezulta că, într-un final, cheia de aur a acestui fenomen este, în chip paradoxal, chiar redescoperirea tranzacţiilor dintre Eu şi Lume sau, mai simplificat, dintre subiectul comunicator (cunoscător) şi obiectul comunicat (cunoscut). Căci alfabetizarea a transformat individul luminat „într-un sistem închis” şi a creat o falie între aparenţă şi realitate, între care stăruie doar „fluxul de conştiinţă”. Asupra acestei probleme vom stărui ceva mai mult, deoarece considerăm că, în ansamblul ei, *conştiinţa* constituie un factor esenţial al despărţirii dintre curente filozofice şi direcţii în psihologie, între materialism şi idealism, între reducţionism şi holism, pozitivism şi hermeneutică, fenomenologie şi introspecţionism, chiar între concepţii privitoare la inteligenţa artificială (care consideră că se pot crea roboţi cu emoţii şi conştiinţă) şi cele care, făcând distincţie între conştiinţă şi conştienţă, susţin teze că programele de calculator vor obţine *conştienţa* (cuprinzând: reacţii specifice la stimuli, direcţionarea atenţiei, controlul comportamentului, integrarea informaţiilor). Evoluţia concepţiilor despre conştiinţă începe cu Platon şi Aristotel, continuând cu nuanţe specifice în filozofia lui Descartes, Malebranche, Witgensten, Carnap, Goodman, Robert Cummis şi Mark Rollins – ultimii fiind reprezentanţi ai ştiinţelor cognitive, ai neuroştiinţei şi filozofiei mentalului. Principalele funcţii ale

BDD-A20598 © 2009 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:22 UTC)

conştiinţei ar putea fi rezumate la: „orientarea în spaţiu şi timp, sesizarea ordinii lucrurilor şi separarea realului de fictiv, înţelegerea realităţii, asumarea şi controlul activităţii, transpunerea informaţiilor şi impresiilor dintr-un cod psihic în altul pe bază de criterii şi motivaţii morale sau de altă natură...". Până aici avem aproape o transpunere a modelului kantian de comunicare şi cunoaştere, din care rezultă că, indubitabil, conştiinţa reprezintă „un nivel superior de manifestare sincretică a fenomenelor psihice, limbaj, cunoştinţe, simboluri, valori..."[11]. Dar pentru a înţelege mai bine cum funcţionează conştiinţa şi cum se manifestă sindromul adaptării la mediu, a comunicării şi cunoaşterii, a celei mai evoluate fiinţe de pe Terra, e necesar să recurgem la domenii diferite şi extrem de specializate, precum: psihologia, neurologia, teoria comunicaţiilor şi endocrinologia. Cercetările ştiinţifice au arătat că reacţiile corespunzătoare acestui proces se produc pe tot parcursul vieţii unui individ şi constituie un răspuns la schimbările din mediul fizic şi social care îl înconjoară: „...supărarea, grija, conflictul, incertitudinea, ba chiar aşteptarea unei bucurii, ilaritatea şi veselia – toate pun în funcţie uzina ACTH" (Sub această denumire este cunoscută de către specialişti substanţa produsă de biofiză care intră în combinaţie cu glandele suprarenale)[12].

Americanul Alvin Toffler face un calcul extrem de interesant, care ilustrează modul cum şi-a petrecut Omul viaţa în ultimii 50.000 de ani; dacă am împărţi această cifră la 62 (durata medie de viaţă a unui individ), am obţine 800 de perioade de viaţă, reprezentând succesiunea corespunzătoare a generaţiilor umane pe Terra. Din aceste 800 de perioade, omul a petrecut circa 650 în peşteri, 150 în locuinţe şi „abia în ultimele 70 de perioade a reuşit să comunice efectiv de la o perioadă la alta, şi aceasta datorită scrisului. Abia în ultimele şase perioade de viaţă masele de oameni au ajuns să vadă cuvântul tipărit. Abia în ultimele patru perioade a devenit posibil să se măsoare timpul cu oarecare precizie. Abia în ultimele două a fost folosit pentru prima oară motorul electric. Iar majoritatea covârşitoare a tuturor bunurilor materiale pe care le folosim în viaţa noastră zilnică au fost produse în ultima perioadă – cea prezentă, a 800-a"[13].

Societatea umană, în întregul ei, constituie astăzi – graţie mijloacelor de informaţie şi comunicaţie transmise la mari distanţe – un sat planetar. Sateliţi superdotaţi gravitează în jurul globului terestru putând identifica, pe orice suprafaţă a lui, fiinţe şi obiecte până şi de dimensiunile unui pix. Există un război total al informaţiilor între superputeri, care fac şi desfac totul, influenţează economia şi tranzacţiile comerciale, controlând şi filtrând până şi cele mai banale amănunte ale vieţii cotidiene, astfel încât din sunetele sexuale înregistrate prin hoteluri de lux rezultă, adesea, căi ferate ruginite şi schelete metalice contorsionate, căci „ocazional, practicanţii excesiv de zeloşi fixează microfoane în camerele de hotel sau birourile unde rivalii negociază o tranzacţie. Încă mai puţin agreabili sunt contractorii defensivi ai SUA, care au plătit *consultanţi* ca să afle dinainte cât de mult licitau competitorii lor pentru un proiect al Pentagonului, permiţându-şi astfel să subliciteze"[14]. Totul se reduce la informaţie şi comunicare. În perspectivă istorică, Toffler distinge trei moduri diferite de comunicare, şi anume: un mod rudimentar, în termeni supra-simplificaţi, *în primul val,* corespunzător societă-

BDD-A20598 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:22 UTC)

ţilor agrare, când informaţia circula pe cale orală, difuzându-se în comunităţi extrem de restrânse; mai apoi, comunicaţiile la distanţă au dat naştere oficiului poştal, telegrafului şi telefonului, în *cel de-al doilea val*, când ziarele, revistele, cinematograful, radioul şi televiziunea prezentau, fiecare, capacitatea de a transmite, simultan, acelaşi mesaj la milioane de receptori; şi, în sfârşit, reflectând nevoile economiei postindustriale, *cel de-al treilea val* îşi specializează produsele imagistice şi transmite imagini tot mai sofisticate, idei, simboluri şi mesaje subliminale extrem de diverse unor segmente precise de populaţie, pieţe, profesiuni, grupări etnice, categorii de vârstă. În această ultimă fază supralicitarea informaţională la nivel senzorial este extrem de puternică şi îl determină pe insul uman să perceapă realitatea într-un mod mai denaturat, căci supralicitarea cognitivă se opune capacităţii lui de *a gândi*.

Dar, tot aşa cum un individ poate opta conştient pentru *un stil de viaţă*, o societate poate opta pentru *un stil de civilizaţie*. „Aceasta – scrie Alvin Toffler – este un lucru nou în istorie. În trecut civilizaţiile apăreau la întâmplare. Astăzi acest proces atinge pentru prima dată nivelul conştiinţei. Prin aplicarea unei politici tehnice conştiente – paralel cu alte măsuri – putem contura civilizaţia de mâine”[15]. Economistul austriac Friedrich A. Hayek (devenit cetăţean britanic în 1938), în eseurile sale de analiză economică şi filozofie socială, publicate pe la jumătatea secolului trecut, scrie despre uluitoarea putere a propagandei, a informaţiei comunicate dirijat, cu un anumit scop (de regulă, politic şi economic), de către un regim politic sau grup de interese, succesul propagandistic fiind garantat prin modul subtil în care este instituit un nou cod de valori morale – acestea sunt coafate şi făcute acceptabile sub numele celor vechi; totodată, se operează cu eficienţă în domeniul vieţii sociale, astfel încât niciun compartiment să nu scape „neîndrumat”. Desigur, Hayek este preocupat în a glosa despre libertate şi adevăr în regimurile totalitare, dar cu atât mai de actualitate sunt judecăţile sale în regimurile de tranziţie unde, apreciază el, „oamenii sunt făcuţi să-şi transfere devoţiunea de la vechii zei la cei noi, sub pretextul că noii zei sunt în realitate, ceea ce le spusese dintotdeauna instinctul lor sănătos, dar nu putuseră întrezări mai-înainte decât în chip vag. Iar cea mai eficientă tehnică în acest scop este folosirea vechilor cuvinte, dar cu înţeles schimbat”[16]. Avem aici, în rezumat, procedeul modern al manipulării în masă. Citind astfel de aprecieri, e uşor să cădem în plasa unor *terori* ale *conspiraţiei*, ingenios construite în ultimul timp în unele cărţi, vizând, în primul rând, succesul de librărie, aşa cum este cazul celei publicate de către jurnalista americană Cristina Martin, care, în urma unor investigaţii personale riscante, susţine cu argumente existenţa Clubului Bilderberg (înfiinţat, pare-se, în anul 1954, la hotelul Bilderberg din localitatea olandeză Oosterbeek) – alcătuit din politicieni, reprezentanţi ai Caselor regale, magnaţi ai afacerilor, bancheri, jurnalişti şi alte persoane influente din lume – care domină în întregime viaţa politică şi economică a planetei prin reuniunile internaţionale secrete, organizate, anual, de mai bine de o jumătate de secol. „Fără nicio îndoială, Clubul Bilderberg există – afirmă jurnalista americană. Însăşi *Enciclopedia Britanică* îl defineşte astfel în paginile sale: „Întrunirile anuale de trei zile, la care participă o sută dintre cei mai influienţi bancheri, economişti, oameni politici şi funcţionari de stat din

BDD-A20598 © 2009 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:22 UTC)

Europa şi Statele Unite. Această conferinţă are loc în fiecare an în altă ţară occidentală şi în cel mai strict secret. Ea oferă un climat de intimitate neprotocolară în care cei ce influenţează politicile internaţionale se simt în largul lor”[17].

Dar dacă situaţia în plan social prezintă aceste sumbre caracteristici, care ameninţă să suprime tot mai mult din raţia noastră zilnică de libertate individuală, să vedem cum este cotată mişcarea de idei a secolului nostru, aflată sub umbrela postmodernismului. Într-o lucrare de sinteză extrem de bine elaborată, cercetătoarea Angela Botez (redactor-şef al „Revistei de Filozofie”) scrie că noul curent cultural „neagă existenţa unei naturi umane construite în timp şi în diverse culturi, susţinând imposibilitatea omului de a ajunge la esenţa realului. Pretenţia ştiinţei de a fi deţinătoare de adevăr despre natura esenţială a lucrurilor şi fenomenelor îi pare suspectă. (...) Postmodernismul privilegiază eterogenitatea şi diferenţa ca forţă eliberatoare în redefinirea discursului cultural. (...) Redescoperirea pragmatismului şi hermeneuticii în filozofie (Rorty), schimbarea orientării cu privire la filozofia ştiinţei (Kuhn, Toulmin, Feyerabend), accentele asupra discontinuităţii şi diferenţei în istorie şi asupra convenţiei poliforme în locul accentelor pe cauzalitatea simplă sau chiar pe cea complexă (Foucault), noile dezvoltări ale matematicii relevând indeterminismul (teoria catastrofelor şi teoria haosului, geometria fractală, refuzul narativităţii şi al interpretărilor metateoretice cu aplicare universală, resurecţia în etică şi în antropologie, a validităţii şi demnităţii altuia – sunt toate indicii ale unei profunde schimbări, ca răspuns la criza conceptului modernităţii”[18]. Trăim, aşadar, în plin avânt al unui curent cultural ofensiv, care a aruncat în orizonturile conştiinţei câteva teme de meditaţie marcate puternic de nihilism, precum: sfârşitul filozofiei, declinul epistemologiei, abrogarea umanismului şi al istorismului progresist. Conceptele-cheie al noii mişcări de idei pot fi simbolizate cel mai sugestiv prin imaginea unei oglinzi sparte; ele sunt: fragmentarism, dezmembrare, deconstrucţie, dislocare, discontinuitate, descentrare, diferenţă, diversitate, alteritate, antireprezentaţionalism, antiesenţialism, particularism, pluralism, textualism, ironism, feminism, eclectism, antiformalism, holism etc.

Protagoniştii postmodernismului sunt, în viziunea noastră, artizanii unei piese de teatru a absurdului, în care apar tot felul de actori, într-un joc scenic extrem de bizar, situat lângă cantonul unei linii de cale ferată: unii se străduiesc să ridice bariera, şi alţii, cu nonşalanţă, o aşază de fiecare dată înapoi. Aşa sunt **teoreticienii francezi:** *Jaques Derrida* (1930-2004), susţinător al logocentrismului şi phonocentrismului, critic al umanismului şi partizan al sfârşitului filozofiei; *Michael Foucault* (1926-1984), artizan al teoriei dezvoltării acţiunii, a gândirii şi dorinţelor prin juxtapunere şi disjuncţie, a preferinţei pentru multiplu şi diferenţiat în locul aranjamentelor stabile; *Jean Francois Lyotard* (1924-1998), fost marxist, convertit la teoria atomizării socialului între seturi diferite de coduri precum: acasă, la lucru, la biserică etc.; *Jacques Lacan* (1901-1981), preocupat de poziţia eului ideal în opoziţie cu inconştientul, de simbol şi simbolizat, de înlăturarea barierelor dintre unele discipline, ca psihanaliza, lingvistica, teoria literaturii, epistemologie şi filozofia mentalului; *Emmanuel Levinas* (1905-1983), captat de eu şi alteritate; *Gilles Deleuze* (1925-1995), susţinător al ideii că filozoful

BDD-A20598 © 2009 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:22 UTC)

este prietenul conceptului și că, prin urmare, el are datoria să fabrice concepte. Dar extrem de ofensivi sunt și **reprezentanții postmodernismului american:** *Richard Mckay Rorty* (n.1931-?), susținător al criticii istorismului, al ideilor de etnocentrism, liberalism, antireprezentaționalism etc., el a arătat că mintea este o sursă de erori și a propus un program deconstrucționist al acestei teme; *Paul de Man* (1919-1983), de asemenea, un ardent deconstrucționist, cercetător al alterității sexuale și etnice; *Calvin Otto Schrag*, axat pe dezlegarea complexelor probleme ale dinamicii eului uman și persoanei, ale naturii omenești, ale sufletului, ale substanței care gândește în comparație cu modelele mentalului rezultate din evoluția cercetărilor cibernetice, ale științei cognitive și inteligenței artificiale; *John Sallis*, afirmat mai ales ca editor și istoric al reprezentanților unor curente ale gândirii din țara unchiului Sam, precum fenomenologia, hermeneutica, deconstrucționismul, transcendentalismul ș.a.; *Patrick Heelan*, care crede că știința, din punct de vedere fenomenologic și hermeneutic, are o valoare spirituală, tot el asociază mecanica cuantică cu spațiul pictorial al lui Van Gogh și este de părere că „Mintea divină" este prezentă în toate lucrurile și produce o legătură directă a filozofiei cu religia și știința; *Eric Ramsey* pune comunicarea în relație cu aspectele active și pasive ale posibilităților și aspirațiilor umane, configurând o ontologie a potențelor reale ale conștiinței; el propune o etică care să scoată în relief toate diferențele, bazată pe o teorie a comunicării care determină eliberarea dorințelor și a speranțelor de libertate. Trebuie obligatoriu amintit aici și **filozoful italian** *Gianni Vattimo* (n. 1936-?), care susține sfârșitul metafizicii ca viziune unitară și că teoriile acesteia au adus *gândirea slabă* în filozofie, dar și ideea că finalul modernității și al istoricității cu sens liniar, unic, nu este o epocă de regres, ci una de eliberare, în cadrul căreia multiplicarea interpretărilor religioase nu semnifică negarea religiei, ci desfășurarea unui evantai de posibilități mai largi supuse alegerii. Dintre **gânditorii britanici**: *Michael Polany* (1891-1976), originar din Budapesta, refugiat în Anglia în 1935, precursor al concepțiilor contextualist-relativiste postanalitice, preocupat de semnificația transnaturalului și supranaturalului, el arată că Dumnezeu nu poate fi cunoscut pe calea științei, deoarece se află dincolo de orice structuri teoretice, opera lui ne oferă posibilitatea de a face o analogie interesantă între teoria sa despre *cunoașterea tacită* – „știm mai mult decât putem exprima" – și noțiunile de *matrice stilistică, minus-cunoaștere și mister,* din filozofia lui Lucian Blaga; *Christopher Norris* (n.1947-?), pasionat de teoria cunoașterii, de percepție, experiment și simțul comun. Desigur, unele concepte ale postmodernismului pot fi identificate și la **filozofii români**: *Emil Cioran* (1911, Rășinari – 1995, Paris), la care ideile deconstrucției sunt înveșmântate în iarba verbelor *a descompune, a amăgi, a dispera, a schimba* etc.; *Lucian Blaga* (1895-1961), cel care a enunțat *mutația ontologică* survenită în lume prin apariția omului, ca „animal metaforizant", și un posibil mare câștigător în varianta unei viitoare resurecții a metafizicii; *Mircea Eliade* (1907, București – 1986, Chicago), creator al unui nou umanism, cu extensie planetară, strălucit hermeneut al culturii simbolice și al acelei fenomenologice, novator în antropologia arhetipală și în abordarea istoriei religiilor; *Ștefan Lupașcu* (1900, București – 1988, Paris), considerat filozof al științei de sorginte postanalitică, prin cercetările sale despre logica dinamică a contradictoriului, despre microfizică și gândirea umană.

BDD-A20598 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:22 UTC)

Efectele devastatoare, de pulverizare a vechilor scări și ierarhii axiologice, spre a impune altele (poate demult stabilite) – se răsfrâng și sunt tot mai vizibile nu doar în mișcarea contemporană de idei, ci și în spațiul religiosului și în cel al literaturii și, adesea, în ciudate interferențe, așa cum se întâmplă, bunăoară, cu codul de valori morale creștine al *Noului Testament*, supus unui necruțător atac în romanul lui Dan Brown – *Codul lui da Vinci.* Contra-atacul vine din tabăra teologilor (prin *Codul spart al lui da Vinci),* chestiunea fiind abordată din perspectiva antitezei, în care autorii replicii românești apără cu îndârjire o mulțime de aspecte ale doctrinei creștine, criticând cu decență descrierile lui Brown privitoare la ritualul păgân *Hieros gamos* care, în viziunea gnostică, ar deschide mintea către cunoașterea lui Dumnezeu: „Să fie, oare, adevărat că uniunea fizică dintre bărbat și femeie constituie unica modalitate de *a ajunge la gnosis – cunoașterea divinului*?”[19]. Însă va fi foarte greu de oprit această ofensivă ideologică costumată în veșminte literare, căci romanul lui Brown a fost deja tradus în zeci de limbi, a fost publicat și difuzat în milioane de exemplare, a fost transpus, nu de mult, chiar și pe peliculă cinematografică și a înregistrat un succes la public imens grație strategiilor pragmatice hollywoodiene. Replica este deci destul de palidă, în ciuda temeinicelor studii doctorale (în teologie) ale celor doi autori.

Puși în fața acestor evidente „binefaceri” ale științei viitorului, greu îi mai putem asocia savantului contemporan, care se „joacă” la pupitrul acceleratorului de particule, chipurile luminate de idei ale discipolilor peripatetici din Grecia antică, plimbându-se prin grădina lui Akademos, vegheați de umbrele marilor lor dascăli și maeștri – Platon și Aristotel...

Cu certitudine, astăzi putem vorbi despre o confruntare între *Omul modern* care, dând dovadă de prudență, doar a gustat puțin din roadele științifice ale unui veac romantic (al XIX-lea) și *Omul nou,* ivit în veacul următor (zis postmodern), care, lacom, a captat energiile marilor invenții tehnice și le-a aplicat (le aplică în continuare), „înfruptându-se” fără chibzuință din ele, în multe situații în defavoarea întregii Omeniri (cazuri clare: cele două conflagrații mondiale!).

Asistăm, așadar, la distorsiuni de comunicare, rezultate chiar din confruntările celor două mari doctrine ale umanității: *modernism* versus *postmodernism*, întrucât celelalte ingrediente spirituale și ideologice nu prea mai contează (deși unii vorbesc tot mai insistent despre un așa-zis *transmodernism!...*). Ca martori ai acestei ample confruntări, suntem și victime ale ei, urmare a neadaptării, mai cu seamă că malaxoarele ofensive ale postmodernismului au tendința de a fi mai mult decât ceea ce par: ele nu se rezumă la destructurarea și decimarea vinovatelor / nevinovatelor structuri ale culturalului, ci se impun tot mai energic în sferele înalte ale vieții sociale, economice și politice (dar, oare, nu de acolo și vin?), îndemnându-ne, determinându-ne și silindu-ne să gândim postmodern.

Propagate continuu, în ritm susținut, prin întregul arsenal cunoscut al mass-mediei, paradigmele postmodernismului depășesc limitele îngrădite ale vieții culturale și se răsfrâng tot mai puternic în viața noastră individuală și colectivă.

BDD-A20598 © 2009 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:22 UTC)

În atari împrejurări, nu fără oarecare fior nostalgic, prognoza filozofului canadian al culturii – Marshal McLuhan – despre amurgul *Galaxiei Gutenberg* (care pierde tot mai mult teren în fața tehnologiei electronice de comunicare, eficientă, ieftină și rapidă), este cât se poate de credibilă, căci, astăzi, ni se pare că uriașul nostru glob terestru, cu multele și complexele populații care îl locuiesc, pare doar un biet cătun, străbătut de o știre, de la un capăt la altul, în doar câteva secunde.

Și, ca o curiozitate a acestei noi Epoci a Omului, unora nu le mai ajunge pământul de sub tălpi și se înghesuie să își cumpere parcele pe Lună! Verbul dominant al veacului XXI este *a poseda*, iar deviza contemporană la care te îndeamnă comunitatea trece dincolo de *cogito*-ul ontologic cartezian, manifestând tendința de a impune o exclamație care bate spre o filozofie pur pragmatică: *ești văzut și posezi – exiști!*

NOTE ȘI BIBLIOGRAFIE

1. Marshal McLuhan, *Galaxia Gutenberg*, colecția „Idei contemporane", cuvânt-înainte de Victor Ernest Maşek, traducere de L. și P. Năvodaru, Editura Politică, București, 1975, p. 52.

2. *Ibidem*, p. 52-53.

3. *Ibidem*, p. 55.

4. Gheorghe Vlăduțescu, *Filozofia în Grecia veche*, Editura Albatros, București, 1984, p. 139.

5. Marshal McLuhan, *Galaxia Gutenberg*, ed. cit., p. 183.

6. *Ibidem*, p. 178.

7. Werner Heisenberg, *Pași peste granițe*, Colecția „Idei contemporane", studiu introductiv și traducere de Ilie Pârvu, Editura Politică, București, 1977, p. 311.

8. Marshal McLuhan, *Galaxia Gutenberg*, ed. cit., p. 398.

9. *Ibidem*, p. 409.

10. Karl Rosenkranz, *O estetică a urâtului. Între frumos și comic,* traducere, studiu introductiv și note Victor Ernest Maşek, Editura Meridiane, București, 1984, p. 361-362.

11. Angela Botez, *Filozofia mentalului. Izvoare. Teorii. Autori*, Editura Floare albastră, București, 2006, p. 66.

12. Alvin Toffler, *Șocul viitorului*, colecția „Idei contemporane", traducere de Leontina Moga și Gabriela Manta, Editura Politică, București, 1973, p. 325.

13. Ibidem, p. 26.

14. Alvin Toffler, *Puterea în mișcare*, traducere de Mihnea Columbeanu, Editura Antet, București, 1995, p. 160.

15. Alvin Toffler, *Șocul viitorului*, ed. cit., p. 421.

16. Friedrich A. Hayek, *Drumul spre servitute*, traducere de Eugen B. Marian, Editura Humanitas, București, 1996, p. 178.

17. Cristina Martin, *Clubul Bilderberg. Stăpânii lumii*, traducere de Ioana Ionescu, Editura Litera Internațional, București, 2007, p. 24.

18. Angela Botez, *Postmodernismul în filozofie*, Editura Floare albastră, București, 2005, p. 136-138.

19. James L. Garlow, Peter Jones, *Codul spart al lui da Vinci*, traducere de Anton Horvath și Dumitru Dorian, Editura Aqua Forte, ediția a V-a revizuită, Cluj-Napoca, 2005, p. 21.

BDD-A20598 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:22 UTC)